

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister voor Rechtsbescherming
De heer F.M. Weerwind
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 7 februari 2023

betreft Nadere vragen over het onderzoek naar hardvochtigheden in wetgeving

ons kenmerk 171893.04U

Geachte heer Weerwind,

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning heeft tijdens haar commissievergadering van 31 januari 2023 kennisgenomen van uw brief van 27 januari 2023¹ en haar leden gelegenheid gegeven tot het stellen van nadere vragen over het onderzoek naar hardvochtigheden in wetgeving, de hoofdlijnen van een wetsvoorstel tot wijziging van de Algemene wet bestuursrecht en een visie op hardheidsclausules. De leden van de fractie van **GroenLinks** en de **PvdD** hebben van de geboden mogelijkheid gebruikgemaakt.

Vragen en opmerkingen van de fractie van GroenLinks

Kunt u voorbeelden geven waar een hardheidsclausule niet gewenst is en welke andere instrumenten daar kunnen worden ingezet om onvoorziene gevolgen en "onbillijkheden van overwegende aard" te repareren?

Waarom bent u van mening dat "onbillijkheden van overwegende aard" alleen gerepareerd dienen te worden wanneer die niet precies voorzien zijn? Zouden niet alle "onbillijkheden van overwegende aard" reparabel moeten zijn?

Vragen en opmerkingen van de fractie van de PvdD

De leden van de PvdD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van uw antwoorden op de vragen die betrekking hebben op het onderzoek naar hardvochtigheden in wetgeving. De antwoorden geven de leden aanleiding tot vervolgvragen.

Naar het oordeel van de leden van de PvdD blijkt uit uw antwoord op de vragen van de GroenLinks-fractieleden een terughoudende opvatting over het opnemen van een zogeheten hardheidsclausule in wetgeving. Zien de PvdD-leden het goed dat een hardheidsclausule slechts wordt overwogen als it komen vaststaan dat het bieden van meer beslismogelijkheid aan bestuursorganen onvoldoende blijkt te leiden tot het voorkomen van onevenredige gevolgen voor burgers? Zo ja, welke criteria worden dan

---

¹ Kamerstukken I 2022/23, 35295, AI.

datum 7 februari 2023

ons kenmerk 171893.04U

blad 2

gehanteerd om vast te stellen of het bieden van meer beslisruimte aan bestuursorganen onvoldoende zou kunnen leiden of leidt tot het voorkomen van onevenredige gevolgen voor burgers? Bent u het met de leden van de PvdD-fractie eens dat als eerst de stap van 'meer beslisruimte geven' wordt genomen en wordt afgewacht of dat voldoende soelaas biedt voordat het opnemen van een hardheidsclausule wordt overwogen, het kwaad reeds zal zijn geschied op het moment dat moet worden geconstateerd dat het 'bieden van meer beslisruimte' helaas niet heeft gewerkt?

Is het juist dat het opnemen van de hardheidsclausule in de Aanwijzingen voor de regelgeving geen soelaas biedt voor toepassing van bestaande wetgeving maar uitsluitend bij het vaststellen van nieuwe wetten?

Bent u het met de leden van de PvdD-fractie eens dat de eenvoudigste weg is om in de Awb een algemene hardheidsclausule op te nemen die ruimte biedt aan het bestuursorgaan om onbillijkheden van overwegende aard in niet precies te voorziene gevallen te voorkomen?

De aan het woord zijnde leden zijn verheugd dat de regering voornemens is om de zogeheten ongelijkheidscompensatie in de Awb meer gestalte te geven. In het licht daarvan hadden zij gevraagd of u bereid bent om in de Awb voor te schrijven dat het laatste woord altijd aan de burger toekomt. Op die vraag wordt niet gemotiveerd ingegaan.

Bent u het met de leden van de PvdD-fractie eens dat de positie van de burger versterkt wordt als hij als laatste het woord krijgt?

In de slotlinea van de vraag van de leden van de PvdD-fractie wordt een onderbouwing gegeven voor het invoeren van een laatste woord voor de burger. Kunt u op die onderbouwing alsnog ingaan? Waarom kan die onderbouwing geen grond opleveren voor het invoeren van een laatste woord voor de burger?

U schrijft dat u niet bereid bent onderzoek te laten doen naar de vraag of in het bestuursrechtelijke proces in overwegende mate aan het bestuursorgaan het laatste woord wordt gegund en hoe de impact daarvan door rechtsbijstandverleners wordt ervaren. Waarom kan niet geïnformeerd worden bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, bij de rechtbanken en bij andere bestuursrechtelijke colleges in hoeveel procent van de gevallen naar schatting het laatste woord aan het bestuursorgaan wordt gegund? En waarom kunt u niet de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) de vraag voorleggen wat de ervaring van bestuursrechtadvocaten is over het percentage gevallen waarin het laatste woord aan het bestuursorgaan wordt gegeven en de NOvA te vragen om bij die advocaten te inventariseren welke impact het krijgen van het laatste woord volgens hun inschatting heeft?

Een gelijkkluidende brief is aan de minister van BZK verzonden.

De commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning ziet met belangstelling uit naar uw reactie en ontvangt deze graag binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

mr. B.O. Dittrich

datum 7 februari 2023

ons kenmerk 171893.04U

blad 3

Voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis der Koning